

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อศึกษาความเสี่ยงของงานประเพณีชักพระบาทที่ ต.ตะปอน อ. ขลุง จ.จันทบุรี และเสนอแนะเป็นมาตรการด้านความปลอดภัยรูปแบบของการศึกษาเป็นการสำรวจ โดยสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบกิจกรรมและนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาอันตรายที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ตามเทคนิคการวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัย โดยทำการศึกษาขั้นตอนของการดำเนินประเพณีชักพระบาท ผลการศึกษาพบว่าบางขั้นตอนมีจุดที่เป็นความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ร่วมกิจกรรม เช่น ในด้านของสนามแข่ง การแต่งกายของผู้เข้าแข่งขัน เชือกที่ใช้ในการชักเย่อและท่าทางที่ใช้ในการแข่งขัน ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ดำเนินงานให้จัดการความเสี่ยงดังกล่าว เช่น การตรวจสอบการตกค้างของสิ่งแปลกปลอมก่อนทำการแข่งขัน การกำหนดชุดแต่งกายให้รัดกุม การทาปมของเชือกชักเย่อเพื่อลดการเสียดสีและการฝึกซ้อมท่าทางในการชักเย่อและการอบอุ่นร่างกายก่อนทำการแข่งขัน เพื่อให้เกิดการสืบสานประเพณีชักพระบาทอย่างยั่งยืนและปลอดภัยตลอดไป

คำสำคัญ : การศึกษาความเสี่ยง, ความปลอดภัย, ประเพณีชักพระบาท

Abstract

This main objective of this paper is to assess accident risk of the defined activities at the Buddha footprint tug of war festival in Tabon sub-district, Klung district, Chnataburi province. The study was surveyed by responsibility people interviewing and analyzed potential health hazards. The results showed that some of the procedures were the risks that may causes harm to participants such as the place of competition, the contender's dresses, the rope and the posture of contenders. Finally I recommended to the municipal officers who planned the event to provide safety the spectators and the participants like, monitor the residues of foreign matter in the field before, dress of the costume to be cautious, make the crux of the rope for reducing friction and do training the war posture and wrap up before competition so that the festival can be safer for the public.

Keywords : Risk Study, Safety, Buddha footprint tug of war festival

บทนำ

ประเพณีการชักเย่อเกวียนพระบาทหรือประเพณีชักพระบาท มาจากพิธีจุดพระบาท ซึ่งเป็นรอยพระพุทธรบาทผ้ายดงแสดงในภาพที่ 1 ส่วนพิธีจุดพระบาทนี้เกิดขึ้นเมื่อใดยังไม่มีใครทราบแน่ชัดแต่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตลอด โดยมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 กรณี คือ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : 20)

1) ประมาณ พ.ศ.2300 เกิดเหตุข้าวยากหมากแพง ฝนแล้งพิศุทธิรรมชาติ ชาวบ้านตะปอนมีความลำบาก การทำไร่นาไม่ได้ผล ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านพากันไปที่วัดตะปอนน้อยและไปกราบนมัสการเจ้าอาวาส ท่านเจ้าอาวาสจึงได้ให้เอารอยพระพุทธรบาทจำลองอันศักดิ์สิทธิ์นี้ไปหาพิธีกรรมทางศาสนา หลังจากนั้นเกิดอศุจฉรยัว่าฝนตกลงมาอย่างไม่มีเค้า

2) พ.ศ. 2480 เรียกว่าปีอกัทยัโรคราภิพ เกิดโรคอหิวาตกโรคระบาดทั่วยัณฑบุรี ชาวบ้าน ล้มป่วยและตายกันมาก ชาวบ้านที่รอดชีวิตจึงชวนกันมาที่วัดตั้งจิตอธิษฐานผ้ายัพระบาทที่วัดตะปอนน้อยให้ดลบันดาลให้โรคร้ายสูญสิ้นไปจากหมู่บ้าน จากนั้นจึงพร้อมใจกันนำรอยพระพุทธรบาทที่วัดตะปอนน้อยออกมาทาบูญและแห่ไปรอบหมู่บ้าน ปรากฏว่าหลังจากนั้นโรคร้ายก็บรรเทเบาบางลงและหายไปในที่ลุด

ในปีต่อมาชาวบ้านอาเภอลุดที่เกรงกลัวโรคระบาด จึงไปขอผ้ายัพระบาทที่วัดตะปอนน้อยมาบูชา แต่อาเภอลุดประกอบด้วยหลายหมู่บ้าน ผ้ายัผืนเดียวจะเอาไปทุกหมู่บ้านไม่ได้เลยมีข้อกาคหนดว่า แต่ละหมู่บ้านจะต้องแข่งชักเย่อกัน หมู่บ้านใดชนะก็ได้ผ้ายัไปครอง 1 วันกับ 1 คีน หลังจากนั้นไปทาบูญดลองที่วัดของตนเรียบร้อยแล้ว วันรุ่งขึ้นก็นำผ้ายัไปล่งเพื่อให้หมู่บ้านอื่นทากการแข่งชัน จนกว่าจะครบทุกหมู่บ้านทุกตำบล จึงเกิดเป็นประเพณีแข่งชันชักเย่อพระบาทกันลืบทอดมา

ภาพที่ 1 รอยพระพุทธรบาทผ้ายัจำลองที่วัดตะปอนน้อย

ดังนั้นผู้ศึกษาซึ่งเห็นความสำคัญของการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีไทย แต่เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในการดำเนินประเพณี จึงทำการศึกษาความเสี่ยงของกิจกรรมในประเพณีชักพระบาท เพื่อให้ข้อเสนอนแนะแนวทางในการจัดการด้านความปลอดภัยอย่างถูกต้องต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อระบุขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมในประเพณีชักพระบาท ต.ตะปอน อ.ขลุง จ.จันทบุรี และชี้บ่งอันตรายที่เป็นความเสี่ยงของขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว
2. เพื่อกำหนดมาตรการจัดการด้านความเสี่ยงให้เกิดความปลอดภัยในประเพณีชักพระบาท ต.ตะปอน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมในการดำเนินประเพณีชักพระบาท

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้ดำเนินกิจกรรม โดยใช้กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว เพื่อนำมาวิเคราะห์หาความเสี่ยงในการศึกษาความเสี่ยง ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัย (Job Safety Analysis)² มาทำการวิเคราะห์หาอันตรายและเสนอแนะแนวทางป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นโดยใช้รูปแบบการศึกษาในแนวทางเดียวกันกับการศึกษาความเสี่ยงประเพณีบั้งไฟในจังหวัดสระแก้ว³ และการศึกษาความเสี่ยงประเพณีวิ่งควายจังหวัดชลบุรี⁴

ผลการศึกษา

1. ขั้นตอนการชักพระบาทตามประเพณี

สนามองค์การบริหารส่วนตำบลตะปอน วันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2553 ได้กำหนดกติกาการแข่งขันชักเย่อเกวียนพระบาท ดังนี้

1.1 นักกีฬา 1 ทีม ประกอบด้วย ผู้เข้าแข่งขัน 10 คน ซึ่งต้องมีน้ำหนักรวมกัน สำหรับทีมชายไม่เกิน 850 กิโลกรัม และทีมหญิงไม่เกิน 700 กิโลกรัม สามารถจัดผู้แข่งขันสำรองได้ 2 คน มีพี่เลี้ยง 2 คน และคนถือหางเชือกได้อีก 1 คน

1.2 ในการแข่งขัน 1 ครั้ง จะแข่งขัน 3 เกมส์ๆ ละ 10 นาที โดยมีผู้เข้าแข่งขัน 10 คนที่มีน้ำหนักตามกำหนดในข้อ 2.2.1 พร้อมกับคนถือหางเชือก 1 คน และห้ามเปลี่ยนตัวผู้เข้าแข่งขันระหว่างเกมส์การแข่งขัน พี่เลี้ยงสามารถเข้าดูแลให้น้ำได้ตลอดเวลาการแข่งขัน แต่ห้ามถูกเชือกและตัวผู้เข้าแข่งขัน ยกเว้นบริเวณใบหน้า

1.3 การตัดสินทีมแพ้-ชนะ ให้ทีมที่ชนะ 2 ใน 3 เกมส์ หรือทีมที่ชนะ 1 เสมอ 2 เกมส์เป็นผู้ชนะ การตัดสินจะมี 3 กรณี

1) ชนะในเวลา คือ ทีมที่สามารถพาเกวียนมาถึงเส้นชัย โดยล้อเกวียนทั้งสองล้อต้องถึงเส้นชัย

2) ชนะครบเวลา คือ ทีมที่สามารถพาเกวียนมาถึงเส้นกำหนด โดยล้อเกวียนทั้งสองล้อต้องถึงเส้นกำหนด

3) เสมอ คือเมื่อครบกำหนดล้อเกวียนข้างใดข้างหนึ่งอยู่ระหว่างจุดเริ่มต้นกับเส้นกำหนด

1.4 กรณีมีการประท้วงหรือการร้องเรียน ให้ถือคำตัดสินของคณะกรรมการเป็นที่สุด

1.5 สมัคพรได้ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลตะปอน โดยผู้ส่งทีมเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาชักเย่อเกวียนพระบาทจะได้รับค่าพาหนะทุกทีม

1.6 รางวัลการแข่งขันกีฬาชกเยอเกวียนพระบาทประจำปี พ.ศ. 2553

จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทีมชายและทีมหญิง ซึ่งจะมีรางวัลเหมือนกัน คือ รางวัลที่ 1 เงินรางวัล 3,000 บาท รางวัลที่ 2 เงินรางวัล 2,000 บาท รางวัลที่ 3 เงินรางวัล 1,500 บาท และรางวัลที่ 4 เงินรางวัล 1,000 บาท พร้อมได้รับถ้วยรางวัลทุกรางวัล

2. ความเสี่ยงการแข่งขันชกเยอเกวียน

ตารางวิเคราะห์ความเสี่ยงในการดำเนินประเพณีการแข่งขันชกเยอเกวียนพระบาท

ขั้นตอนการดำเนินการ	อันตรายที่อาจเกิดขึ้น	ข้อเสนอแนะเพื่อความปลอดภัย
<p>1. การเตรียมพื้นที่การแข่งขันชกเยอเกวียนพระบาท</p> <p>ภาพที่ 2 พื้นที่แข่งขันชกเยอ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้เข้าแข่งขันอาจได้รับบาดเจ็บขณะเดินลงสนามแข่งและในระหว่างแข่งขัน เนื่องจากไม่ได้ใส่รองเท้า ทำให้เศษหินหรือโลหะต่างๆ ที่ตกทับตำได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรเลือกทรายที่นำมาทำพื้นที่การแข่งขันเป็นทรายล้วน ไม่มีเศษหินปะปน - ใช้เครื่องตรวจจับโลหะตรวจสอบความปลอดภัยของสนามแข่งขัน
<p>2. ผู้เข้าแข่งขันเดินลงสนามเพื่อไปทำการชกเยอเกวียนพระบาท</p> <p>ภาพที่ 3 ผู้เข้าแข่งขันเตรียมการก่อนชกเยอเกวียนพระบาท</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้เข้าแข่งขันอาจเกิดการบาดเจ็บที่เท้าเนื่องจากไม่ได้สวมรองเท้าขณะเดินเข้าสู่สนามแข่งขัน ทำให้อาจมีเศษหิน หรือเศษโลหะตำเท้าหรือบาดได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ผู้แข่งขันสวมรองเท้าเดินเข้ามาจนถึงสนามแข่งขันแล้วค่อยถอดรองเท้าก่อนเริ่มทำการแข่งขันตามประเพณี - จัดที่วางรองเท้าให้เป็นระเบียบในบริเวณใกล้เคียงสนามแข่งขันชกเยอเกวียนพระบาท
<p>3. เริ่มการชกเยอเกวียน มีการดึงเชือกเพื่อดึงเกวียนมาฝั่งผู้เข้าแข่งขัน</p> <p>ภาพที่ 4 ผู้เข้าแข่งขันขณะทำการแข่งขันชกเยอเกวียนพระบาท</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้เข้าแข่งขันอาจได้รับบาดเจ็บบริเวณมือ เนื่องจากการดึงเชือกและเชือกที่ใช้มีความหนาและหยาบมากอาจทำให้เกิดการถลอกที่มือเชือกอาจบาดมือ มีเศษเสี้ยนตำได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรใส่ถุงมือหรือนำผ้ามาพันที่ฝ่ามือและนิ้วมือเพื่อป้องกันไม่ให้สัมผัสกับเชือกโดยตรงซึ่งจะช่วยลดการเจ็บมือลงได้ - ทำเชือกเป็นปมเพื่อให้ผู้เข้าแข่งขันสามารถดึงเชือกได้ จะช่วยลดการบาดเจ็บจากการเสียดสี และช่วยเพิ่มแรงในการดึงให้กับผู้เข้าแข่งขันด้วย

ตารางวิเคราะห์ความเสี่ยงในการดำเนินประเพณีแข่งขันชักเย่อเกวียนพระบาท (ต่อ)

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	อันตรายที่อาจเกิดขึ้น	ข้อเสนอแนะเพื่อความปลอดภัย
<p>3. เริ่มการชักเย่อเกวียน มีการดึงเชือกเพื่อดึงเกวียนมาฝั่งผู้เข้าแข่งขัน</p> <p>ภาพที่ 5 ท่าทางของผู้เข้าแข่งขันขณะออกแรงดึงเกวียนพระบาท</p>	<ul style="list-style-type: none"> - อาจทำให้ผู้เข้าแข่งขันเกิดอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เนื่องจากออกแรงดึง ซึ่งถ้าออกแรงมากเกินไป อาจทำให้กล้ามเนื้ออักเสบหรือฉีกขาดได้ - ผู้เข้าแข่งขันอาจได้รับบาดเจ็บ บริเวณส่วนต่างๆ ของร่างกายเช่น แขน ขา บาดเจ็บจากการล้ม ในขณะที่แข่งขันข้อมือและแขนส่วนปลายได้รับบาดเจ็บเป็นผลพลตก เนื่องจากถูกกับเชือก 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำฝึกซ้อมใช้ท่าที่ถูกต้องมาก่อน เพื่อให้เป็นการหักโหมจนเกินไป - ทำการยืดกล้ามเนื้อ โดยการอบอุ่นร่างกายเพื่อให้กล้ามเนื้อเคลื่อนไหวได้ดีขึ้นก่อนที่ทำการแข่งขันโดยตรง
<p>4. ในระหว่างการแข่งขัน ผู้เข้าแข่งขันจะใช้เทคนิคการพัก การกด มีการกดเชือกเพื่อไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามดึงเกวียนไปได้ และเป็นการพักการใช้แรงในการดึงเกวียนพระบาท</p> <p>ภาพที่ 6 การกดเชือกในระหว่างการแข่งขัน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - อาจทำให้เกิดการปวดหลัง เนื่องจากการกดเชือก จะกระทำโดยการก้มกดเชือกให้ต่ำลง และอาจได้รับการบาดเจ็บจากการที่ผู้เข้าแข่งขันฝ่ายตรงข้ามดึงกระชากเชือกอย่างแรงเพื่อให้เกวียนพระบาทเคลื่อนไปยังฝั่งตรงกันข้าม 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้เข้าแข่งขันควรมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและอายุของผู้เข้าแข่งขันไม่ควรมากเกินไป อาจมีการกำหนดอายุของผู้เข้าแข่งขัน - พิจารณาทบทวนบทกติกากการแข่งขันเกี่ยวกับการอนุญาตให้มีการกดเชือก
<p>5. การตัดสินแพ้ชนะ มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดึงเกวียนชนะ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ฝ่ายที่แพ้จะถูกดึงไปพร้อมกับเชือก และผู้แข่งขันอาจล้มทับกันทำให้บาดเจ็บ ฟกช้ำ - เกวียนวิ่งไปชนหรือทับผู้แข่งขันที่เป็นฝ่ายชนะเนื่องจากฝ่ายแพ้ปล่อยมือในขณะที่ฝ่ายชนะยังคงออกแรงดึงอยู่ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีสัญญาณแจ้งผลการแข่งขันให้ชัดเจน เพื่อให้ฝ่ายแพ้รับทราบว่าไม่สามารถสู้ได้แล้ว ควรปล่อยเชือกไปจะได้ไม่ล้มมาทับกัน - ควรทำที่กั้นล้อเกวียน เป็นการกำหนดเขตหรือระยะที่เกวียนวิ่งเพื่อป้องกันไม่ให้เกวียนออกนอกบริเวณที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

ผลการศึกษาการวิเคราะห์อันตรายและความเสี่ยงในการดำเนินประเพณีชักพระบาท ต.ตะปอน อ.ขลุง จ.จันทบุรี พบจุดที่ควรมีการปรับปรุงเพื่อให้การดำเนินประเพณียังคงเป็นไปอย่างสนุกสนานและมีความปลอดภัยดังต่อไปนี้

1. สนามแข่งขันชักเย่อเกวียนพระบาท ควรมีการตรวจสอบการตกค้างวัตถุแปลกปลอม เช่น เศษหิน โลหะต่างๆ และควรให้ผู้แข่งขันสวมรองเท้าเดินเข้ามาจนถึงสนามแข่งขัน แล้วค่อยถอดรองเท้าก่อนเริ่มทำการแข่งขันตามประเพณี โดยจัดที่วางรองเท้าให้เป็นระเบียบในบริเวณใกล้เคียงสนามแข่งขันชักเย่อเกวียนพระบาท

2. การแต่งกายของผู้เข้าแข่งขันควรมีความปลอดภัย เช่น สวมใส่เสื้อแขนยาวกางเกงขายาว ใส่ถุงมือผ้าหรือใช้พันที่ฝ่ามือและนิ้วมือเพื่อป้องกันไม่ให้สัมผัสกับเชือกโดยตรงซึ่งจะช่วยลดการเจ็บมือลงได้

3. เชือกที่ใช้ในการแข่งขัน ควรมัดเป็นปมเพื่อให้ผู้เข้าแข่งขันสามารถดึงเชือกได้ จะช่วยลดการบาดเจ็บจากการเสียดสี และช่วยเพิ่มแรงในการดึงให้กับผู้เข้าแข่งขันด้วย

4. ทาฝักข้อมใช้ทาที่ถูกต้องมาก่อนเพื่อไม่ให้เป็นการหักโหมจนเกินไป และควรทาการยืดกล้ามเนื้อโดยการอบอุ่นร่างกายเพื่อให้กล้ามเนื้อเคลื่อนไหวได้ดีขึ้นก่อนที่จะทำการแข่งขันโดยตรง

5. ผู้เข้าแข่งขันควรมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและอายุของผู้เข้าแข่งขันไม่ควรมากเกินไป อาจมีการกำหนดอายุของผู้เข้าแข่งขัน

6. พิจารณาบทบาทหน้าที่การการแข่งขันเกี่ยวกับการอนุญาตให้มีการกดเชือก

7. มีสัญญาณแจ้งผลการแข่งขันให้ชัดเจน เพื่อให้ฝ่ายแพ้รับทราบว่าไม่สามารถสู้ได้ แล้วควรปล่อยเชือกไปจะได้ไม่ล้มมาทับกัน และพาที่กันล้อเกวียน เป็นการกำหนดเขตหรือระยะที่เกวียนวิ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้เกวียนออกนอกบริเวณที่กำหนดไว้

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). เอกสารสรุปผลการสัมมนาเรื่องราว

ตำบลตะปอน. มปป. มปป. หน้า 20

เฉลิมชัย ชัยกิตติภรณ์. การวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัย. วารสารความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม 2537; 4 (3): 17-21

ปวีณา มีประดิษฐ์, ศักดิ์สิทธิ์ กุลวงษ์ และสายรุ้ง รุ่งโรจน์. การศึกษาความเสี่ยงในการดำเนินประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดสระแก้ว. วารสารศิลปกรรมบูรพา. 10(1): มิถุนายน-พฤศจิกายน 2550.

ปวีณา มีประดิษฐ์, ศักดิ์สิทธิ์ กุลวงษ์ และธีรยุทธ เสงี่ยมศักดิ์. การศึกษาความเสี่ยงประเพณีวิ่งควาย. วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา. 3(2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2551.